

Wikipedia jako narzędzie edukacji?

Możliwości i zagrożenia

Tomasz GANICZ

Jednozdaniowa definicja Wikipedii to: wolny, wielożyyczny, otwarty projekt encyklopedyczny, realizowany w Internecie przy pomocy technologii wiki, w którym każdy może uczestniczyć. Taka definicja niewiele jednak wyjaśnia, jeśli nie rozszyfruje się dokładniej słów „wolny” i „wiki”.

Słowo „wolny”, użyte w definicji Wikipedii, jest często zawężane do pojęcia „bezpłatny”. Wikipedia wywodzi się ze środowiska osób, które zajmowały się rozwijaniem wolnego oprogramowania, w którym słowo „wolny” zostało najlepiej chyba zdefiniowane przez Richarda Stallmana, założyciela *Free Software Foundation*: *Słowo „wolny” w naszej nazwie nie odnosi się do ceny; odnosi się do wolności. Po pierwsze, wolności do kopiowania programu i przekazywania go Twoim sąsiadom, dzięki czemu mogą oni z niego korzystać tak jak Ty. Po drugie, wolność przerabiania programu, dzięki czemu to Ty możesz kontrolować program, a nie on Ciebie*¹.

Jeśli w tym cytacie termin „oprogramowanie” zastąpić słowami „zawartość Wikipedii”, to dokładnie definiuje to koncepcję tego projektu – jako encyklopedii, którą każdy może dowolnie kopiować i modyfikować, pod warunkiem że nikomu innemu nie odmówi prawa do tego samego.

Aby to było możliwe, teksty w Wikipedii są objęte licencją GNU FDL (*GNU Free Documentation Licence*)², która jest formą umowy, jaką autorzy

tego projektu zawierają ze wszystkimi swoimi użytkownikami. Według tej licencji prawa autorskie pozostają autorom, jednak oni dobrowolnie i wliczyście gwarantują wszystkim prawo do wolnego korzystania ze swojej twórczości. Taka konstrukcja prawna powoduje, że nie ma żadnej instytucji czy firmy, która mogłaby powiedzieć, że jest właścicielem Wikipedii – Wikipedia należy do wszystkich, którzy kiedykolwiek dodali do choćby jednego jej artykułu przecinek.

„Wiki” to nazwa szczególnego rodzaju stron internetowych, które można nie tylko oglądać, ale też je tworzyć i zmieniać za pomocą dowolnej przeglądarki internetowej. Nazwa ta pochodzi od hawajskiego wyrażenia „wiki wiki”, oznaczającego „bardzo szybko”.

W praktyce wygląda to następująco:

- wczytujemy z Internetu do naszej przeglądarki interesującą nas stronę,
- klikamy zakładkę Edytuj, na skutek czego otwiera się specjalne okno edycyjne,
- do tekstu strony możemy wpisać, co chcemy – tak jak w zwykłym edytorze tekstu,
- klikamy klawisz Zapisz i oprogramowanie wysyła to, co dopisaliśmy do artykułu na serwer,
- jeśli teraz ktoś inny wczyta z Internetu tę stronę, zobaczy już naszą jej wersję.

¹ Stallman R. *What is the Free Software Foundation?* GNU'S Bulletin, 1986, vol. 1, nr 1, s. 8, <http://www.gnu.org/bulletins/bull1.txt>

² Tekst licencji GNU FDL: <http://gnu.org.pl/text/gfdl12-pl.html>

Wikipedia została założona w 2001 roku przez Jimmy'ego Walesa i Larrego Sanger, początkowo jako rodzaj eksperymentu, w którego powodzenie nie do końca wierzyli nawet jego założyciele. Okazało się jednak, że projekt ten zaczął przyciągać coraz więcej osób i zaczęto powstawać coraz więcej coraz lepszych artykułów. Polska edycja Wikipedii została założona przez Pawła Jochyma i Krzysztofa Jasiutowicza kilka miesięcy po powstaniu wersji oryginalnej. Obecnie istnieje ponad 250 wersji językowych Wikipedii, które łącznie mają ponad 10 milionów artykułów i stanowią największe na świecie kompendium wiedzy dostępne bezpłatnie. Anglojęzyczna Wikipedia zawiera obecnie nieco ponad 2,5 miliona artykułów, zaś polska ma już niemal 0,5 miliona. Wg statystyk Alexy³ Wikipedia jako całość jest najczęściej odwiedzany serwis internetowy na świecie, a polska Wikipedia jest wg Gemiusa najczęściej oglądaną stroną polskojęzyczną i numerem 1 w kategorii „edukacja”⁴.

Pierwotnie Wikipedia działała na serwerze należącym do firmy Bomis, której właścicielem był Jimmy Wales. W 2003 roku Jimmy Wales zdecydował się utworzyć Fundację „Wikimedia”, która przejęła opiekę nad Wikipedią. Wikipedia jest obecnie w całości finansowana z donacji indywidualnych i pochodzących od firm. Roczny budżet Fundacji „Wikimedia” to ponad 2 miliony dolarów, wydawanych głównie na utrzymywanie i zakup serwerów, których jest obecnie ponad 350 i które obsługują ruch rzędu 10 milionów odwiedzin na dobę.

W ramach Fundacji „Wikimedia” powstało kilkanaście projektów, które spontanicznie rozwinęły się z Wikipedii. Głównym powodem ich powstawania było to, że część tekstów, które dodawali autorzy Wikipedii, znacznie wykraczała poza ramy tego, co można by jeszcze nazwać treścią encyklopedyczną. Z edukacyjnego punktu widzenia z projektów tych najwartościowsze wydają się trzy:

- Wikibooks – w którym pisze się całe podręczniki w trybie wiki – mogą to być zarówno podręczniki wyższej matematyki, jak i książka kucharska,

- Wikimedia Commons – miejsce, w którym umieszcza się pliki multimedialne – zdjęcia, grafiki, muzykę i filmy, którymi potem można swobodnie ilustrować artykuły tworzone we wszystkich innych projektach Wikimedia. Wszystkie pliki są dostępne na wolnych licencjach, dzięki czemu można z nich swobodnie korzystać także poza projektami. Wikimedia Commons zawiera obecnie ponad 3 miliony plików i rozwija się w tempie dwukrotnie większym od anglojęzycznej Wikipedii,
- Wikiversity – agregujący treści z pozostałych projektów Wikimedia w formie gotowych materiałów do użycia na zajęciach lekcyjnych. W Wikiversity znajdują się np. skrypty lekcji i całe programy nauczania – w całości oparte na materiałach pochodzących z projektów Wikimedia.

Wróćmy jednak do Wikipedii. Skoro może ją edytować każdy, całkowicie anonimowo, to co sprawiło, że jej zawartość nie stała się śmietnikiem przypadkowych tekstów, tak jak to się dzieje na większości for dyskusyjnych? Otóż udało się tego uniknąć dzięki temu, że:

- oprogramowanie bardzo silnie wspiera wzajemną kontrolę tego, co piszą w Wikipedii inni. Artykuły w Wikipedii nie są wyłączną własnością ich pierwszych autorów – w każdej chwili każdy może je zmienić, przy czym wszystkie kolejne wersje są przechowywane, i w przypadku gdy sprawy przyjmują zły obrót – łatwo wrócić do wcześniejszej wersji,
- w Wikipedii nie można pisać wszystkiego, co się chce – ogólne zasady, co można, a czego nie, stanowią podstawę rozstrzygnięcia sporów między edytorami.

Spośród tych zasad najważniejsze są:

- **neutralny punkt widzenia:** *bezstronne prezentowanie różnych poglądów bez wskazywania, który jest słuszny* – co oznacza, że Wikipedia nie prezentuje żadnego określonego

³ http://www.alexa.com/data/details/traffic_details/wikipedia.org

⁴ <http://audyt.gemius.pl/index.php> i http://audyt.gemius.pl/edukacja_analiza.php

światopoglądu, lecz stara się neutralnie przedstawiać je wszystkim,

- **zakaz umieszczania twórczości własnej**, tj. opisów rozmaitych nieopublikowanych teorii, danych, hipotez, argumentów czy pomysłów. Nie wolno też umieszczać swoich prywatnych opinii,
- podstawowym kryterium umieszczania treści w Wikipedii jest jej **weryfikowalność**, a nie absolutna prawdziwość. Oznacza to, że umieszczany jest tylko taki materiał, który da się zweryfikować w oparciu o wiarygodne, publicznie dostępne źródła.

Zasady te są ideałem, do którego się dąży, jednak część artykułów w mniejszym czy większym stopniu ich nie spełnia. Forma kontrowersyjnych artykułów jest ustalana przez dyskusje, przy czym wszyscy edytujący mają równe prawa głosu. Wikipedia nie ma zatem rady redakcyjnej, która decyduje o ostatecznym kształcie artykułów.

System wzajemnej kontroli jednych edytorów przez drugich powoduje, że jakość Wikipedii wynika wprost z jakości i liczby uczestników. Analizy statystyczne edytorów Wikipedii, których w polskiej edycji jest około 10 tys. okazjonalnych i około 400 edytujących stale wskazuje, że jest to przeciętnie osoba mieszkająca w dużym mieście, mężczyzna w wieku 18-27 lat, który uczy się lub studiuje. Wśród edytujących jest też dość liczna grupa (kilkanaście procent) osób liczących ponad 40 lat. Wśród edytorów są zarówno gimnazjaliści, jak i profesorowie wyższych uczelni. Większość stanowią osoby studiujące lub posiadające stopień magistra.

Spółeczność Wikipedii posiada swoją wewnętrzną strukturę. Administratorzy są wyłaniani przez społeczność edytorów poprzez głosowania. Oprócz tego edytorzy grupują się w tematyczne projekty, które biorą „pod opiekę” określone grupy tematów.

Wikipedia i pozostałe projekty Wikimedia kierują się ogólnym celem, który został zdefiniowany przez Jimmy'ego Walesa: *Wyobraź sobie świat, w którym każda osoba na planecie ma dostęp do sumy wiedzy*

całej ludzkości. Do tego właśnie dążymy. Jakkolwiek jest to cel w zasadzie nieosiągalny, wyznacza on regułę: Wikipedia stara się opisać wszystkie ważne zjawiska znane ludzkości. Obejmuje ona zatem nie tylko informacje zawarte w tradycyjnych encyklopediach, lecz także np. gry komputerowe, opisuje zjawiska występujące w Internecie czy elementy kultury masowej w rodzaju mangi czy pokémonów. Trzeba też wiedzieć, że można tu znaleźć treści, które wielu nauczycieli może uznać za niewłaściwie z edukacyjnego punktu widzenia, jak np. biografie gwiazdek porno czy opisy metod torturowania ludzi. Tak samo jak nie ma rady redakcyjnej, określającej ostateczny kształt artykułów, tak samo nie ma też żadnego oficjalnego ciała, decydującego o doborze tematów. O tym, czy określony artykuł jest „encyklopedyczny” lub nie, decyduje cała społeczność w głosowaniach.

Nie oznacza to jednak, że Wikipedia nie zawiera artykułów na tematy, które tradycyjnie występują w encyklopediach. Np. anglojęzyczna Wikipedia ma w tej chwili artykuły, które w 96% odpowiadają zawartości Encyklopedii Britanniki, zaś jakość tych artykułów jest nawet statystycznie nieco lepsza⁵. Jeszcze lepiej wypadła ocena zawartości niemieckojęzycznej Wikipedii w porównaniu z jej głównymi, komercyjnymi konkurentami – Encartą i encyklopedią Brockhousa⁶.

Tryb tworzenia Wikipedii, która, przypomnijmy, nie jest produktem gotowym, lecz projektem w trakcie ciągłego rozwoju, powoduje, że zawsze pewien procent artykułów jest staby, w stanie zalążkowym, może być akurat efektem działania wandalu lub zawierać niezamierzone, jeszcze niewykryte błędy merytoryczne. Korzystając z Wikipedii, trzeba o tym zawsze pamiętać i w razie wątpliwości zbadać, czy artykuł podaje wiarygodne źródła, jak długo istnieje, ile osób go edytowało i kto to był. Z edukacyjnego punktu widzenia Wikipedia może być ciekawym polem do nauczania krytycznego podejścia do tego, co się czyta.

⁵ Gelles J. *Internet encyclopaedias go head to head*, Nature 2005, 438(15), 900.

⁶ Fachagentur Nachwachsende Rohstoffe (FNR) e.V. Proje-ktbeschreibung: Nachwachsende Rohstoffe in Wikipedia-Online-Lexikon, dostęp 24 października 2007.

Wikipedia bywa nazywana „źródłem pierwszego kontaktu” – tzn. miejscem, gdzie można łatwo uzyskać podstawowe odpowiedzi na zadane pytania, ale nie wiedzę na tyle pewną, aby można na niej w 100% polegać. Jest w tym dużo prawdy, ale dotyczy to w zasadzie każdego źródła encyklopedycznego. Tym, co odróżnia Wikipedię od innych encyklopedii, jest to, że pewien procent artykułów jest bardzo obszerny i zawiera wiedzę porównywalną z małym podręcznikiem. Przykładem takiego artykułu w polskiej Wikipedii jest chociażby hasło „Enzymy”, które liczy 27 stron maszynopisu, 26 ilustracji i jest oparte na 84 źródłach naukowych. Tego typu artykuły są często przez uczniów wykorzystywane jako „gotowce” przy pisaniu wypracowań. Ich poziom jednak zwykle w tak oczywisty sposób odbiega od możliwości intelektualnych ucznia, że nauczyciel nie powinien mieć problemu z wykryciem tego rodzaju plagiatu.

Założyć można, że najwartościowszym sposobem na wykorzystanie Wikipedii jako narzędzia edukacyjnego jest włączenie uczniów do jej współtworzenia. W polskiej Wikipedii powstało już spontanicznie kilka tego typu inicjatyw. Część z nich była jednak niezbyt przemyślana i nie przyniosła pozytywnych rezultatów. Idea, aby pisać artykuły w Wikipedii zamiast wypracowań, które potem trafiają tylko do szuflady nauczyciela, jest generalnie godna polecenia, zarówno z punktu widzenia samej Wikipedii, jak i uczniów. Trzeba jednak taki sposób aktywizowania dobrze przemyśleć.

Typową receptą na niepowodzenie jest zlecenie napisania artykułu na określony temat na zaliczenie bez wprowadzenia w zasady funkcjonowania Wikipedii. Uczeń pozostawiony sam sobie najprawdopodobniej umieści w Wikipedii coś w rodzaju eseju. Następnie wikipedyści przerobią jego tekst, dostosowując go do standardów Wikipedii i usuwając z niego 60% treści, jako pozbawionej źródeł i mającej charakter „twórczości własnej” albo – jeśli jest on napisany szczególnie źle – po prostu go usuną lub pewne jego fragmenty scalą z innym artykułem. W rezultacie Wikipedia nie zyska na tym wiele, zaś rozżaleni uczniowie zrażą się do tego projektu na stałe.

Ostatnio w polskiej Wikipedii powstał, na wzór obcojęzyczny, projekt wspierania tego rodzaju

inicjatyw. Na specjalnej stronie „Projekty_szkolne_i_akademiczne”⁷ można zgłaszać pomysły, prosić o wsparcie i zapoznać się z ogólnymi poradami. W anglojęzycznej Wikipedii analogiczna strona przyniosła realizację ponad 70 projektów, prowadzonych zarówno przez szkoły średnie, jak i uniwersytety, z których wiele zalicza się do amerykańskiej i australijskiej czołówki (m.in. MIT, University of Pittsburgh czy Yale University). W polskiej Wikipedii jak dotąd prowadzone są dwa projekty:

- dotyczący ekologii, prowadzony przez prof. Czachrowskiego z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie,
- dotyczący chrześcijaństwa, założony przez księdza Patryka Michalskiego.

Z punktu widzenia edukacyjnego o poziomie zawartości Wikipedii można mieć bardzo różne opinie. Obiektywna ocena tej zawartości jest trudna ze względu na jej obszerność i dynamiczny charakter. Niewątpliwie jednak Wikipedia jest obecnie największym projektem gromadzącym wiedzę, tworzonym zgodnie z duchem Kapsztadzkiej Deklaracji Otwartej Edukacji, podpisanej 15 września 2007 roku: *Znajdujemy się u progu światowej rewolucji w nauczaniu i uczeniu się. Nauczyciele z całego świata tworzą w Internecie niezliczone materiały edukacyjne, dostępne do otwartego i wolnego użytku. Nauczyciele ci współtworzą świat, w którym każda osoba na ziemi może nie tylko korzystać z sumy ludzkiej wiedzy, ale także przyczyniać się do jej wzbogacania. Jednocześnie tworzą oni podwaliny dla nowego modelu pedagogiki, w którym wykładowcy i uczący się tworzą, kształtują i rozwijają wspólnie wiedzę, jednocześnie pogłębiając swoje umiejętności i rozumienie świata*⁸.

Duch tej deklaracji jest moim zdaniem przyszłością edukacji XXI wieku, w którą już teraz warto aktywnie włączyć zarówno uczniów, jak i nauczycieli.

Tomasz GANICZ jest Prezesem Stowarzyszenia „Wikimedia Polska”, jednym z użytkowników najdłużej edytujących polską Wikipedię.

⁷ http://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Projekty_szkolne_i_akademiczne

⁸ <http://www.capetowndeclaration.org/translations/polish-translation>